

V. Ferdinánd.

(1835. mart. 2–1848. dec. 2.)

I.

V. Ferdinánd trónra lép. Esztei Ferdinánd fhg mint katonai és polgári kormányzó. Wesselényi, Kossuth elfogatása. A szebeni 37-ki országgyűlés.

V. Ferdinánd 1835. mart. 2-án lépett trónra mint atyjának következője.

Ferencz elhunytával, ki mindent maga intézett, Metternich hg, mint a birodalmi ügyek vezetője még inkább előtérbe nyomult. Gr. Reviczki Ádám, Ferencz kegyencze, ki a magyar ügyekben meglehetősen önállóságra vergődött volt, a főcancellárságot csakhamar elvesztette.

Metternich politikája mind nagyobb szigorral lón alkalmazva.

Erdély ostromállapotban: a kormányzást Esztei Ferdinánd főherczeg vaskeze intézé.

A felzaklatott hangulat még mind tart. Az ifjuság elég merész a főherczeg ablaka alá menni, s kihívó dalokat énekelni, miből apró kravalok fejlenek. A nép, ősszel cholera ütven ki, azon balhiedelemben, hogy az urak megmérgezték a kutakat, Hunyadmegyében, az ápolásra kiküldött orvosokra lődözött. A földbirtokosság néplázadástól, uj Horavilágtól félven, városokra vonta magát.

Az országgyűlés feloszlatatván, a kormányzat hozzá látott az ellenzéki szellem megfékezéséhez. Szász Károly a a nagy-enyedi jogtanárságot kénytelen volt mértan tanítással felváltani; b. Kemény Dénest pár évig künn utaztaták; a

legnagyobb baj b. Wesselényit érte, ki ellen a kir. táblán közkereset lön inditva, s mire a tudós Gál László, mint közügyek igazgatója e keresetet megindítani vonakodott, más léptetett helyébe, ki Wesselényi ellen a könyomdáért a pert megindítá, s mert meg nem jelent, már mart. elején per non venit elítélék, elfogatását elrendelék. – Ez eset, s az ellenzék több tagjainak üldözöbe vevése, a közügyek iránti lelkesültséget láthatólag lehangolá.

Magyarhonban se volt máskép. Az országgyűlésnek 1836. máj. 2-án vége lön. Gr. Pálfi Fidél lett a főcancellár. Az ellenzék megtorlása ott is kezdetét vette. A legelső lépés az országgyűlési ifjuság fejei, Lavassi László, Tormásy János s mások ellen intéztetett, kik elfogatóván, elzárattak, s több évi fogságra lettek elítélve. Kossuth Lajos, ki az országgyűlés után, „Megyei tudósítások” czim alatt kézirati ujságot kezdett szerkeszteni, 1837. májusában szintén befogatott. Az említettek pere mellett egy sereg országgyűlési tag ellen indult meg a kereset.

Ez alatt Erdélyben a hangulatot minden áron szelidíték. A megyei gyűlések, tisztujítások meg voltak szoritva. Egy országgyűlést készítettek elő, melyen a kormány a behozott rendszert törvényesíteni, s a hatalomra vergődötteket választás útján beállítani törekedett.

Az országgyűlés 1837. apr. 17-ére ki is lett hirdetve. De most nem Kolozsvárra, hol a hallgatóság és az ifjuság befolyásától tartottak, hanem Szebenbe hivatott. A választásoknál az ellenzék most is győzött; azonban Wesselényi, Szász Károly meg nem jelenhetvén, a vezérlet teljesen gr. Bethlen János kezébe jutott. Leghatalmasabb támogatója b. Kemény Dénes volt, ki ez időben a párt leghatalmasabb szónokává nőtte ki magát; rajta kívül a 34-ben lemondott, de most a követi padokon megjelent főispánok szintén jó szolgálatot tettek.

A kir. előadások ezen országgyűlésnek a mult országgyűlés óta trónra lépett V. Ferdinánd részére leendő hűségeskü letételét, a 34-ben félbeszakadt sarkalatos hivatalnok választásának folytatását, s a 91-ki systematica deputa-

tio munkálatai átnézésére egy bizottmány megválasztását tették a rendek kötelességévé, kiemelve, hogy az urbéri munkálatokkal a jövő hongyülésre készen legyenek.

Miután a leopoldi diplomát V. Ferdinánd megerősítve kiadá, miután Esztei főherczeg mint k. biztos a felség nevében kezét az evangeliumra téve megesküdött, hogy „a confirmált és kiadott leopoldi diploma értelmében az ország törvényeit meg fogja tartani”, a rendek a hűségesküket szintén letették.

A mint a választások szőnyegre kerültek, hire futamodott, mikép a főherczeg, hogy magának a hatalmat kezébe játszattassa, magát gubernatorrá akarja választatni.

A gubernatoron kívül még az udvari és tartományi cancellarság, kincstárnokság, s nyolcz consiliariusi hely, a királyi táblai elnökség s egy ítélőmesterség volt választás utján betöltendő.

A fennebbi hirre, az ellenzék vezére, gr. Bethlen János a pártokat öszébb kezdé vonni. Senki sem kételkedett, hogy a főherczeg megválasztatásában nem kevesebb czéloztatik, mint-hogy Erdélyben is az osztrák tartományok szerinti kormányzás behozatalára az ut megnyittassék. Az ellenzék tehát faltörő politikájától elállott, a conservativ párt is alkotmányosabb lett; s e mellett azon taktika, hogy a két párt a betöltendő hivatalok felett kiegyezett, azt tette lehetségessé, hogy a midőn szavazásra került az ügy, a főherczeg a hármaz számba se juthatott be, s így kineveztetése teljesen elejtetett. Mire a kormány azzal felelt, hogy gubernatornak aug. 31-kéről gróf Kornis Jánost nevezte ki. A rendek, mert nem a legtöbb szavazatot nyertek közül nevezett ki, felterjesztést tettek ugyan, de azért oct. 5-én beigaták. Az udv. cancellarságra Nopcsa Elek, országos elnökségre b. Kemény Ferencz, kincstárnok, ságra gr. Rhédei Ádám, tartományi cancellarságra gr. Lázár László, kir. táblai elnökségre Daniel Elek, nem nyerték meg ugyan mind a legtöbb szavazatot, de kineveztetvén, a rendek ezt is vivmánynak tekinték, mert az alkotmányos zavarokból ez által is egy lépéssel külebb szabadultak.

A szebeni dietának harmadik teendője volt a megyei tisztujítás kérdésének végeldöntése. Az ellenzék hosszas küzdelem után győzött: mert elhatározatá, miként a megyei tiszt-

választásról szóló törvénycikknek oly világos értelme van, hogy új törvényalkotásra nincs szükség, és a réginek hű foganasitása, mit eddig a kormány elmulasztott, nem a kétséges kifejezések, de a mesterkéltnél félremagyarázások következtében lőn hátráltatva. Azonban e diadal a kérdést nem annyira megoldá, mint elnapolta.

Az általános sérelmek összeszedésére fordított fáradságon kívül, még az Erdélyhez Magyarországtól szakadt „Részek” körüli eljárást kell említenünk. A posoni legközelebbi országgyűlés XXI. törvénycikke által a négy törvényhatóságnak Erdélytől elvétele szentesítést nyert vala. E törv. cikk által a reincorporatio foganasítása a végrehajtó hatalom kötelességévé tétetvén, a legsajátszerűbb bonyodalmak támadtak: mert Erdély ezen egyoldalú eljárás törvényességét tagadta, s a foganasításnak ellene állott. A kormány mind a két résznek igazat adott. A küldöttség eljárását még az is bonyolítá, hogy magok a megyék is ingadoztak a felett, hová tartozzanak. E gyűlés alatt is Krasznamegye követet küldött, de oly utasítás mellett, hogy a „Részek” visszacsatolásán kívül más ügyhez ne szóljon; ellenben Zaránd megengedte képviselőinek a felmerülő tárgyak vitatásába vegyülni, s így tetteleg Erdélyhez tartozónak képzelte magát; Középszolnok pedig a posoni t. cikket kötelező erővel bírónak nem tekinté, sőt Magyarországhoz csatoltatni ezutánra sem kívánt. A „Részek” ügyének ily stadiumában az erdélyi diéta a XXI. cikket érvénytelennek nyilvánítá s a trónhoz intézett felterjesztésben kifejték, miként az adatok, melyek a magyarországi törvényhozást vezették, egyoldalúak és hiányosak valának; a belölők vont következtetések, a diplomatiái elveket és az igazság érzetét megtámadják; – kifejtették, miként Magyarországnak nincs több joga egyoldalú határozat útján a „Részeket” mint magát Erdélyt visszacsatolni, és a felség felkérte, hogy Erdély területi épségét oltalmazza. A felette folytatott vitának legfőbb momentuma volt, hogy a rendek kinyilatkoztták, miszerint Erdély a négy megyét kezei közül ki nem bocsátja, kész inkább e g é s z b e n a testvérhonnal egyesülni.

Igy folyt le az 1837-ki szebeni kibékülő hongyülés, mely az országot az 1811-ben megszakadt alkotmányosság terére visszavezérelte.

II.

Az 1841-ki hongyülés. Gr. Teleki József gubernatorsága. A magyar nyelv, tisztujítás, urbéri s más reform-kérdések.

A szebeni országgyűlés után a megyék ismét elkezdtek autonomiájukért küzdeni. A tisztujítási kérdésben az ellenzék régi nézete mellett maradt; két megyén kívül a többiben győzött, s kivitték, hogy az oly tiszti választásokat is felterjesztheték, hol nem kilenczet, hanem csak hármat ajánltak fel: azonban a kormány az ily választásokat félretette, a közigazgatás a substitutus tisztek kezében folyt tovább.

Csaknem egészen ki volt fáradva már az ellenzék, a midőn a megyegyűlések küzdelmeinek a *journalistica* segítségére jött.

Szechényi monumentalis munkái nyomán több, a látkört szélesbitő munkák és röpiratok jelentek meg; Kölcsei Ferencz, Horváth István, Szentiványi Mihály Erdélynek Magyarországgali uniojáról értekezéseket bocsátottak közre. Kossuth Lajos fogságából kiszabadulván, 1841-ben Pesten politikai hirlapot indított; az „Erdélyi Hiradót” b. Kemény Zsigmond és Kovács Lajos vették át, – szóval a közszellem, mit eddig a megyegyűlések tartottak fenn, a sajtó vezérlete alá került, mely annak *democraticus* irányt kezdett adni.

Ezen irány a vidéken sem maradt kifejezés nélkül. Miből csak azt említjük meg, hogy a csiki székely katonaság kadétai és őrmesterei ez időben társulatot alakítottak, melynek célja volt magokat oda képezni, hogy mint polgárkatonák a politikában részt vegyenek, szabadelvü követ küldésére munkáljanak, – azonban 1841. mart. 15-kén Balázs őrmestert, mart. 26-án Benedek őrmestert s hat kadétot befogtak, Csikszereda várába zárattak, mignem a felébredt szellem ismét elnyomatott.

Ezen hangulatban találta Erdélyt az új országgyűlés, mely Kolozsvártt 1841. nov. 25-én b. Jósika János királyi biztossága mellett nyilék meg. A sérelmi kérdések varázsaikból sokat vesztek, a magyarhoni reform eszmék kezdettek előtérbe nyomulni, és kivált a nép sorsa mindinkább magára

vonta a közfigyelmet. Ezen körülmény okozá a nagy hatást, melylyel az országgyűlés új elnöke, b. Kemény Ferencz megnyitó beszédét fogadák. Az elnök nyilatkozata majdnem a politikai programok határozottságával birt. Belőle az látszék, hogy a kormány a közjog feletti elvvitákban hihetőleg maradni fog régi nézetei mellett: de ha a rendek a reformtérre lépnek, ott kész a haladás zászlójával maga menni elől, sőt kész a magyar nemzetiség öregbitésére és Erdély érdekeinek Magyarország érdekeivel azonosítására mindent elkövetni. A conservatív párt, mert félt, hogy Bécsből kellően nem támogatják, felhagyott a haladási irány elleni buzgósággal, az ellenzék pedig, mert azt remélte, hogy némi előzékenység által a reform ügyét előmozdítandja, épen nem volt tulszigoru a sérelmek körül. Így lőn, hogy mindkét párt, sőt maga az erdélyi kormány is csalódott számításaiban, mert fenn, a megalkotott törvénycikketek félretevék, vagy oly változtatások mellett küldék vissza új vitatás alá, melyek a siker iránt kevés hitet hagytak fenn.

Azért az 1841-diki országgyűlés sikertelensége daczára is megérdemli, hogy törekvéseit jelezzük. A rendek kitűnő mérséklettel haladtak át a lajstrom, illetőleg a verificatio, eddig folytonos küzdelmeket okozott kérdésein; s az ürességbe jött főhivatalokra a választásokat a pártérdek kölcsönös méltánylásával tevék meg. Meghalván gr. Kornis, oly választást küldtek fel, hogy a felterjesztettek közül a kormány gubernatorrá, gr. Teleki József koronaórt és magyar tudós társasági elnököt nevezé ki. Mely megerősítés, hogy mennyire összehangzott a közohajtással, el kell beszélnünk a fogadtatást, melyben az új főkormányzó 1842. apr. 6-dikán Kolozsvárt részesült.

Az említett nap korán reggel már élénk mozgalom uralkodott. A fenyegető idő daczára is 9–10 óra felé a város utcáit néptenger boritá. A főpiacson katonaság volt felállitva; a főkormányzói laktól a főtér vonalán el, s a monostorutczán végig a városi testületek, czéhok, kollegyomok álltak fel két sorjával, zászlókat lobogtatva. Az ablakokban, mintegy zsufolt színház páholyaiban Erdély hölgykoszoruja, a fedélzetekben cselédség; 11 óra felé a felállitott sorok mozgást kaptak, nép-

ség, fiatalság, a főúton a városból ki kezdte tódulni, a várva várt vendégnek elébe indult; 12 órakor a fellegvár ágyui megdördültek. Hullámozó tengerré vált a város. Az utczákon végig egyes lovagok szikráztatták a köveket ki- és befelé: itt van! itt van! hangzék minden ajkon.

Fél egy felé az akkor még fennálló agg monostor-kapu üregéből, hova minden szem szegezve volt, pánczélos, fedett rostélyu sisakos lovag vált ki; utána a város rendőrigazgatója lóháton, fekete magyar díszruhában; utána léptettek a város képviselői, vezették be a nap hőstét, ki hat fekete mén által huzott diszkocsiban ült, feketében, változatlan de mégis élénk piros arczczal, fejrülö gyér fürtökkel. Kocsija körül fiatal lovagok: utána az ország kiküldöttei kocsikban...

A városba lépöt éljenzés szünni nem akaró mennydörgeése fogadta; a zászlók lobogtak, igen a fejr kendök az ablakokban; s a felállított zenebandák, zenekarok újabb meg újabb indulóval fogadák a léptetöket.

A menet a főtéren át a kormányzói lakba vonult. A nép a lak elébe tódult; éljenzette, mire az új kormányzó az erkélyen megjelent. Estve fényes világítás, s fejdelmi tánczvigalom rendeztetett.

Másnap reggel az utcák hasonló alakban látszanak felviradni; 9 órakor a testületek újra zászlókkal álltak az utczákon, utat képeztek a főkormányzói laktól az országgyűlése helyéig, a városi tánczteremig, hol boldog volt, ki korareggel helyet foglalhatott. A karzatokról száz kíváncsi fő tekintgetett alá; a nőkarzat csak egyrésztét fogadta a jötteknek; a hon nagyjai a zöld padokon, a hon főrangu hölgyei a terembe felállított állványon foglaltak helyet.

Igy lépett be gr. Teleki József az országos terembe, hol esküjét tetette, főkormányzónak igttatott be, – kinek Erdélybeni megjelenése a dolgok menetére, s az országgyűlés folyamára kétségtelen befolyást látszott gyakorolni.

Mindjárt a tanácskozások elején napi rendre került a magyar nyelv ügye, mely a megnyitó beszédben is meleg szavakkal hozaték a törvényhozás figyelmébe. Erdély 1791 óta hallgatott a nyelv kérdése körül. Itt hiányzott azon küzdelmi korszak, mely Magyarországon 1825-től kezdve a latin

nyelvet folyvást tiprotta, s a magyart fokenként emelé a diplomatiái polczra. De bár viták nem folytak, nyelvünk azért észrevétlenül mind tágasabb tért nyert. Az országgyűlési felirások és törvénytervek latinul mentek ugyan Bécsbe: de soha még a szászoknak sem jutott eszébe, hogy latinul, annál kevésbé, hogy németül szónokoljanak; a kormányzék birodalmi érintkezéseiben a latint használta ugyan: azonban a beligazgatás alig valami kivétellel magyarul folyt; az iskolai növelés magyarrá vált; a görög vallásu oláhság anyakönyveit magyarul vezeté.

Bár Erdélyben a nyelv kérdését az idő szépen megoldotta volna, a kormány biztatására itt is törvényhozás terére hozták azt: b. Kemény Dénes indítványa másolata lőn a posoni indítványnak. Azonban a szászok – kikre a törvényczikkben akként volt tekintet, mint a magyarhoni törvényjavaslatoknál a horvátokra, – nemzeti egyenjogúságukat hozván fel, mindazon pontokat megtámadták, melyek által a latin nyelv úgy küszöböltetik ki, hogy helyét kizárólag a magyar foglalja el. Ők a feliratok és törvényczikkek szerkesztésénél osztozást kívántak; bár nem ellenzék, hogy a hozandó törvényeknél, hitelességgel a magyar szöveg birjon, – a kormányzékkel levelezéseiket a kölcsönösség alapján követelték elintéztetni a szerint, hogy magyar leiratokra, német felterjesztést tehessenek. E fellépés akkor tulságosnak látszott, s a követelés ujdonsága a kedélyeket ingerültségbe hozta; azonban, miután a nemzetek curiatum votuma megszűnt volt, az egész tiltakozás egy csekély számú minoritás zajongásának tekintették. Végül is Schreiber Simon Szebenszék követe óvást jelentett, a mennyi szász követ magáévá tette, kivéve Lészay Dániel és Loreni szászvárosi követeket, kiket ezért küldőik visszahívtak. S mind a mellett, hogy b. Kemény Dénes 1842. febr. 12-én a szászok ez eljárása ellen hatalmas beszédet tartott, s a törvényczikk felment: Bécsből oly változtatásokkal érkezett le, melyek a létező állapotnál kedvezőtlenebbek lévén, új de eredménytelen vitatkozások- és feliratokra szolgáltatott anyagot.

Hasonló sorsa volt a tisztujítás kérdése iránti törvényjavaslatnak is. A mint a szenvedély első tüze ellobogott,

be kezdék látni az eszélyesebb kormánypártiak, hogy az oppositíót a részletekre nézve alig lehet sikerrel ostromolni. Fel-szólíták ennélfogva az oppositiot: szünjék meg egyedül magá-nak követelni a törvényfejtegető szerepet, a helyett lépjen fel törvényjavaslattal. Az ellenzék sokáig vonakodott, végre hoz-záfogtak, de azon világos kikötéssel, hogy ha a Karok és Rendek ezen az uton célzt nem érendnének, „tartani fogják magukat az eddig is fennállott tiszta törvények rendszabályá-hoz.” És ezt nemcsak a jegyzőkönyvbe igtatták be, de egy felírásba is bele foglalák. Az új törvény b. Kemény Dénes indítványa szerint fogadtatott el, s lényegében az volt, a mi magyarázatot az 1791-ki XII-ik törvénycikknek adtak vala: azonban a conservatívpart kedviért beletették, hogy ezentul a restauratiók nem évenként, mint az eddigi törvények követel-ték, hanem minden három évben tartassanak. Ezen törvényja-vaslat is felment, de Bécsből ez is oly módosítással jött le, hogy abból törvény nem válhatott.

Hátha a reform-kérdésekben szerencsésebbek lesz-nek, s legalább odáig, meddig Magyarország eljutott, elme-hetnek: ezzel vigasztalták magokat a kedélyek. Tehát a re-form terére csaptak át. Az 1837-ki országgyűlésen rendszeres bizottmányokat neveztek volt ki, hogy a közjogi, adó, katonaság, urbéri, törvénykezési, vallási, kamarai és közgazdászati kérdések körül reform-javaslatokat dolgozzanak. Azonban e bizottmányok ügyében csak 1842. dec. 22-én jött meg a ha-tározat, munkálkodásaikat csak most kezdhették volna meg. De nehogy az időből kifogyjanak, abban állapotak meg, hogy ne öleljék fel az egész tért, hanem csak az urbéri s más sürgetőbb kérdésekben szemelvényileg készítsenek törvényja-vaslatokat, melyek rögtön tárgyalás alá jöhetvén, még a dieta bezárása előtt felső megerősítést nyerhessenek.

A bizottmány szorgalommal és szabadelvűleg járván el, rendre szemelvények kerültek a ház asztalára, melyekben:

a görög-nem-egyesült vallás bevett vallásnak nyilatkoztatott;

a nem-nemesek hivatalképessége elhatároztaték;

a közmunkában az urbéresek terhe szabályoztatott, s a földesuraknak is bizonyos aránybani részesedése megállapítottaték;

a legrövidebb polgári perek folyama a hitel érdekében rendeztetett;

eltöröltetett azon törvény, mely az országgyűlés tartása alatt a polgári perek folyamát felfüggesztette;

a museumnak, melyet gr. Kemény József és gróf Kemény Sámuel gazdagon dotáltak, fölállítására, s a kolozsvári nemzeti színház jövőjének biztosítására, és egy országos terem építésére jelentékeny összeg ajánlatott, melyből 60,000 pengőn kívül – mert ennyi az országos pénztár activ tulajdona volt – a többi mennyiséget a magyar és székelyföld minden lakosai egyaránt hordozzák, de a szászok csak az országház költségeinek fedezésére járuljanak,–

a bizottmány többi szemelvényei az urbéri s azzal kapcsolatban álló kérdések elintézésére vonatkoztak; törvény-cikk terjesztetett elő: az urbéri szolgálat maximumáról, a kiköltözés és elmozdítás eseteiről, az urbéri apróbb javadalmak és tartozások megváltásáról, a földesuri hatóság szabályozásáról, a legelők elkülönítéséről és a mezei rendőrségről.

E javaslatokat, melyek az ellenzék nézetei szerint lőnek szerkesztve, némi változtatásokkal elfogadván, azon alázatos kéréssel terjeszték Bécsbe fel, hogy méltóztassék ő felsége még a folyamatban levő dieta alatt azok megerősítését leküldeni. De a rendek közohajtása nem teljesülhetett, mert a 15 hónapig tartott országgyűlés 1843. febr. 21-én bezárattott. Gr. Teleki László, b. Kemény Dénes, Deáki Sámuel beszédei a népért, alant és fent ismét elhangzottak. A kormányzó busubeszédében azzal kívánta a kedélyeket vigasztalni, hogy noha ily sok idő fáradozásainak látható eredménye alig van: de az eszmék, melyek elhintetének, utóbb izletes gyümölcsöket fognak teremni.

III.

Nemzetiségi mozgalmak. A szászok és oláhok. Régi országgyűlésünk szerkezete. Az 1846-ki országgyűlés. Urbéri munkálatok.

A 41-ki hongyűlés két eszmét meritett föl, melyek a forradalom előtti évek, s magának a forradalomnak is vezéreszméi lőnek: a nemzetiségek – s a magyarok részéről a

Magyarországgali egyesülés ohajtásának felébredését. Magyarhonban a magyar nyelv diplomaticusá tétele ellen a horvátok harcra keltek; itt a megyéknek egymással s a kormányközegekkel használata szintén kimondatván, a szászok és románok e végzés ellen demonstrálni kezdettek; mit fokozott az, hogy a rendek kimondák, hogy mintsem a partiumot elszakasztatni engedjék, készek inkább országul egyesülni.

Az erdélyi nemzetek tehát, mindenik a saját szempontjából, ez eszmék alapján agitatiohoz fogtak.

A szászok különösen b. Kemény Dénes e tárgybeli beszédének némely passusa által ingerültségbe jöttek: hogy fiaikat Kolozsváaról és Maros-Vásárhelyről, hol eddig a jogtudományokat végezték, haza vonhassák, Szebenben jogtanári széket állítottak; a szász nemzet pénztára a magyar hirtokra kölcsönzést ez időtől fogva felmondta; nyelvharci röpiratok indultak meg; s mindenből kiritt az, hogy a deák-ból magyarrá lett gubernium alól szabadulni s magokat a bécsi német kormányzással kötni egybe, törekvéseik céljává tették. E gyűlésen az oláh püspökök a szász földön lakó oláhoknak a szászokkali egyenjoguságuk tárgyában kérvényt nyújtottak vala be, – s mivel a magyarok a püspököket pártolák, említett szándékukban ez által is erősödést nyertek.

Az oláhok se maradtak messze, a magyar irány és szász tendenciák ellen mozogni kezdettek. E mozgalom központja Balázsfalva levén, a főkormányzék fellépésére Lemény János egyesült püspök nyomozást vitetett véghez, több papjelöltet elűzött, Barnucz Simon tanárt hivatalából kitette. Az abrudbányai havasokon egy bujtogató nő lépett fel, Varga Katalin, kit azonban a kormány elfogatott. De azért a felkeltett mozgalom mindinkább harapódzott.

Közbejött még az is, hogy a posoni 1843. máj. 14-kén megnyilt országgyűlés, több nagy szabásu reform-eszmék közepette, a partium ügyét, s azzal kapcsolatban az uniót is újra megpendítette.

A partium visszacsatlását már az 1836-i posoni gyűlés decretálta volt, azonban e törvény az erdélyi kormány ellenzése miatt végre nem hajtatott, s ennek következtében ama részek (Közép-Szolnok, Kővár-, Zaránd- és Krasznamegyék)

főispánjaiktól gátoltatva, követeket ezen országgyűlésre nem küldöttek. A rendek ebből kiindulva, a meg nem jelent megyéket a törvény értelmében pörbe fogatták, s elítélték. Az ügy tehát azon anomal helyzetbe hozatott, hogy állott a törvény, állott a büntetés, de mert a kormány végrehajtására kezet nem nyújtott, a főispánok követválasztó gyűléseket nem tartottak, a posoni gyűlésre minden büntetés daczára se jelenhettek meg. E helyzet megszüntetése végett b. Wesselényi Miklós számos közép-szolnokiak aláírásával kérelmet nyújtott be az ország rendeihez. E felett 1844. oct. 11-én, igen heves vita támadt a kormány ellenében. Midőn a kormány a törvény határozatába beleegyezett – úgymond egyebek közt Szentkirályi Mórícz – úgy látszik előre föltevve, hogy azt végrehajtani nem fogja... Ő semmit sem vár felülről az ország jövőjére nézve, felhívja azért a rendeket, ki ellenkező véleményben van, álljon fel, s hazudtolja meg őt ezen ügyben. Indítványozza tehát, hogy II. Ulászló törvényeinek nyomán az érdeklett főispánok feleletre vonassanak. Beöthi Ödön erős kikelésekkel teljes beszédében veszélynek nyilatkoztatja azt, hogy felülről nyújtatik példa a törvényszegésre. A feliratban tehát, melyben a részek valahárai visszakapcsolását erős hangon követelték, a rendek egyebek közt Ulászlónak a felelősségről szóló törvényére is hivatkoztak. Azonban a főrendek tábláján a felirat időhiány miatt, fel nem vététt. A részek visszacsatolásának kérdése ötletéből Erdélynek Magyarországgal szorosabb egyesülése is újra szóba hozatott. Feliratot intéztek, hogy ezen egyesülés eszközlése végett országos bizottmány neveztessek, mely Erdély rendeivel az egyesülés módjáról értekeznek. Azonban válasz erre se jött.

Az ilyen törekvéseknek épen nem kedvezett az idő, mert Metternich herczeg ez időben célba vette volt, hogy Magyarországot a német vámegeletbe, s ez által a német területbe bekapcsolja: mi ellen azonban Kossuth védegyeletet alapított, felhívta ugyan is a nemzetet, hogy a honi szövetek- és cikkekre szoritkozzanak, – mi 1844. oct. 1-én megnyilván, Erdélyben is főleg a székelyszóttos ruháknak egyidőre divatot biztosított vala.

Az ily irányu nemzeti törekvésekre Magyarország elle-

nében a horvátok, Erdélyben a szászok és oláhok mind kihívóbban léptek fel.

A szász nemzeti egyetem 1846. mart. 23-ról rendeletet bocsátott ki, mely a szász hatóságok hivatalos nyelvét a németet jelelé. E mellett Roth Lajos luth. lelkész, hogy a szász föld nemesi birtokairól a jobbágy oláhságot kitehessék, Würtembergbe ment, s mintegy 300 sváb családot hozott ez évben be, kiket nem lehetvén egyhamar elhelyezni, részint visszamentek, részint Besztercevidékén és Szászvárosszékbe telepítették le.¹⁾

Az oláhok ügye szintén nagy lendületet kapott. Meghalván a nemegyesült püspök, helyébe az erdélyi esperesek ellenmüködése daczára, Saguna András kovili apát 1846. jun. 27-én pöspöki vicariussá tétetett, s majd 1847. dec. 2-án gr. Lázár László tartományi caencellar, mint királyi biztos, a tordai zsinaton keresztül vitte, hogy püspökké választatott. Ki által az oláhok mozgalma mintegy fejett kapott.

A más két nemzet ellentörekvései a többség álmát nem sokat háborgatta. A conservativ párt több megyében többségre vergődvén, s a közép nemességet a „nem adózunk” jelszóval zászlója alá vonván, – s e mellett a földbirtokosok érdeke a szintén földbirtokos szász nemzettel a néppel szemben össetalálkozván: magokat úgy megerősödvé hitték, hogy reformkérdésekre gondolni sem akartak. Magyarország ügyei vezetése gr. Apponyi György alcancellár, az erdélyi b. Jósika Sámuel kezébe esvén, a conservativ iránynak teljes jövőt ígértek.

Bár az időjelek, a mozgalmassá válható idők jelei Európaszerte mutatkoztak: nem kívánták észrevenni. Az 1846-iki olasz forradalomra a lengyel forradalom következett, a parasztság ura ellen felkelt: hogy e jelenet itt is előállhat, gondolni sem akarták. Pedig a nép már is oly ingerült, hogy a midőn a csiki és naszódi határőri katonaságot Gallicziába, a felkelt nép lecsendesítésére ki akarták indítani: Naszódon egy hadnagyot bántalmaztak, Csikban pedig egy székely, őrmesterét a sorból föbe lötte.

¹⁾ Erd. Híradó 1846. 361. l.

Ily előjelek közepette kelt jul. 9-ről a leirat, mely az országgyűlést 1846 sept. 9-re Kolozsvárra egybehitta, melynek főfeladata volt, Erdélyben valahára urbért hozni be. – E levén utolsó rendes országgyűlésünk, nem lesz felesleges szerkezetét feljegyeznünk.

Hetvenhárom országgyűlés volt már Kolozsvártt, országházunk még sem vala, helyisége most is a városi redoutterem.

A terem keleti végén trón emelkedett, hol a felség képét, Erdély veres, kék és sárga szinei fogták körül. Közepén hosszú zöld asztal, rajta írószerek és csengetyü; élén az elnök, körülé a királyi tábla és ítélőmesterek.

Jobbról a megyék és székelyszékek erőteljes követői ülnek, s szóval és zörgő karddal képezték az ellenzékét, – balról, a regalisták drága köves kardokkal s mente-kötőtől gazdagon ültek és szózatoltak fejenként szemben a megyékkel. A trónnal szemben padok. E padok jobb felén ültek a szász követek, élükön a szebeni követ az óvással igen gyakran a kezében; balfelén a városok szerény követői, köztök egy pár urfi, kik e padokon készíték magokat a megyei követségre.

Szószéknek semmi nyoma, holott ez sok beszédűtől megkimélt volna.

A gyorsírói állvány mellett, az elnök megett jobbról és balról, a két hirlap asztalai. S ezzel a külsőségekkel tisztában vagyunk, legfeljebb még a karzatokat kell megemlitenünk, hol főleg a kancelláriák ifjusága és a hölgyvilág megjelent, lelkesülten rosszalt vagy éljenzett.

A midőn árnyék törvényhozásunk külsőségeit feljegyezzük, lényegére nézve meg kell említenünk, miszerint törvénybe volt igtatva, hogy minden évben egybehivassék; de azért egy század alatt, éppen 1765-től tiz évre sem jut egy országgyűlésünk, – 1834-től fogva is csak minden negyedik évben lón összehivatva. A törvényhozást a felség a nemzettel együtt gyakorolta, az iniciativa a nemzetet és koronát jogszerint egyaránt illette; de azért a törvénycikkék halva születtek, egy 1811-ben hozott végzést 1837-ben küldtek le. Szabad saj-

tónk, mely a kérdéseket előkészítse, nem volt, a beszédeket lehetett közölni, de bírálni nem. A parlamentarizmus élet főkellékét, a szabad szót csak annyiba bírtuk, hogy országgyűlés alatt senkit se fogtak el, hivatalát az alatt senkinek el nem vették: politikai pártok tehát ki nem fejlődtek. A parlamentarizmus élet más kelléke, a felelős kormány nem létezett: bár a gubernium annyiszor jelent meg gyűléseinken, a hányszor tetszett, a főkormányzó tetszése szerint vette el, mikor jónak látta, az elnöki szót.

A czimezésben meg volt a „karok és rendek”, s a karokat, miután Erdélyben főúr és nemes közt a törvény különbséget nem tett, csak a clerus képviselte volna, ha az is a róm. katolikus és unitus püspökökön s káptalani követeken kívül többlől állott volna; a rendeket, a helyett, hogy mint másutt a polgárság és nép képviseli, itt a nemesség és polgárság tevé, a nép teljes képviselet nélkül állt. És e karok és rendek egy teremben ültek; bár a „karok” törvényszerűleg hiányoztak, a regalistai kar lassanként oda fejtetett, hogy a midőn 1810-ben 100, 1841-ben 150 királyi hivatalos volt, most e gyűlésre 220 hivatott meg, egyszerre 70-nel több mint azelőtt; de azért az olyanok mint Wesselényi, meghiva nem voltak.

A trónbeszéd deák volt, miként a rescriptumokat is deákok kezdték és végezték. Az elnök nem csak kitűzte, vezette a tanácskozást és enunciólt: de a nélkül, hogy elnöki szót másnak adta volna át, véleményt mondott.

A regia propositiók csak rubrumát hozták a tanácskozás alá veendő tárgyaknak, a nélkül, hogy a kormány törvényjavaslatot terjesztett volna rólok elő: ennél fogva a tanácskozás mintegy siktengerre volt kidobva iránytű nélkül.

A gyűlés folyama lassu, élettelen. Hogy példát idézzünk: 1847-ben cancellárt s egy pár országos tisztviselőt választottak, vagy is mint e regia propositio magát kifejezte, kellett candidálniok; s a helyett, hogy bizottmányra bízzák, a szavazatok szedésével sept. 14-két és 15-két eltöltötték, s a midőn sept. 19-én a választást kísérő felirat jött szőnyegre, 41 beszéd volt a felett, vajjon belétegyék-e, vajjon nem bántják-e

meg a kormányt, ha a feliratba bele teszik, mint máskor, hogy a jelen választást csak a jelen gyűlés választásának fogják tekinteni, vagy is, ha a jelen gyűlésre nem erősíti meg, a jövő gyűlésre mást választanak. –

Miután országgyűléseink szerkezetét ismertettük, az ezen országgyűlés ismertetésére nem felesleges megemlíteni, hogy a kormánypárt egy választásnál több erélylyel nem korteskedett, mint erre; valamint azt, hogy Hunyadmegye főispánja, a megyéjére és az ottani városokra eső hat követet csaknem kinevezte; s hogy Marosszék főkirálybírája Antal Imre s főleg az oly nagy szerepre vergődött Berzenczei László ellenében, annyira vitte az erőszakot, hogy a választókra a katonaság által fegyvert töltetett.

Ily országgyűlés elé került az urbér, mely Magyarországra már 36 óta be volt vive, s mit e gyűlésen ide is be kellett volna hozni.

Nevezetes volt a kérdés, mert Erdélyben, leszámítva a székely s némileg a szász földet, a városokon kívül eső nép nagy része jobbágy vala. A népnevelés el volt hanyagolva. Az uri szolgálat Mária Theresia óta nem levén szabályozva, szabályozása tovább már alig volt halasztható, mert a közteher nagy része a nép vállaira volt nehezkedve.

Az ellenzék ezen anomál helyzetet mélyen érezte, kívántak is a megyegyűléseken a népért felszólalni, az urbér átvitelét előmunkálni: de a kormánypárt a kisebb birtokossággal elhitetvén, hogy a közterhek hordozásától még sok időre ment maradhat, benne hatalmas támaszra talált, s ennél fogva a megyegyűléseken nem sokra lehetett menni.

Annál kedvezőbb volt tehát az országgyűlés egybehívása, hol az értelmiségtől többet lehetett e tárgyban várni.

Az országgyűlést egybehívó kir. leirat némely ürességbe jött sarkalatos hivatalok betöltését, s a sythematica deputatio urbért tárgyazó munkálatát tüzvén ki, az országgyűlés iránt nagy érdekltség volt az országban. Nem kevésbé nevelte a kedélyek rugékonyságát az, hogy a systh. deputatio munkálatait, hogy azokat a megyék megvitassák, a kormány nem nyomatta ki, s a mellett azzal fenyegetődztek, miszerint a kormány annyira ohajtja az urbér behozatalát, hogy kész ország-

gyűlés nélkül is behozni. Holott, ha komoly szándéka lett volna, Esztei főherceg alatt behozhatta volna.

A tanácskozások megkezdődtek. A kir. biztos b. Puchner Antal, főhadikormányzó; az országos elnök: b. Kemény Ferencz. Az ellenzék élén egyelőre b. Kemény Dénes állt, visszalépven, Zeyk József vitte a vezérletet. A kormánypártot b. Jósika Lajos vezette, ki főkormányászéki tanácsosságból csak most neveztetett dobokamegyei főispánná. E pártnak nem csekély szolgálatot tett iktári gr. Bethlen Domokos, kinél hatalmas estélyek tartatának.

A választásnál főbb momentum volt, az udvari cancellarság betöltése; megtörténvén a választás, vagy mint a királyi propositio mondá, a candidálás, arra az udv. cancellaria eddigi vezetője, b. Jósika Sámuel 238 szavazatból 213-at kapván, ki is neveztetett.

Megesvén a választások, az országgyűlés lényeges kérdéseire csak is a 18-dik ülésben jöhettek reá, a többi ülést csaknem mind a választást kísérő felirat szerkesztése vette el, mert mint fennebb megjegyeztük, a két párt napokon át vitatkozott a felett, mit lehet és mit nem kell a feliratba bele tenni. Mignem, a csekély számra olvadt ellenzék a többség ellenében minden positioját elvesztette.

A gyűlés lényegére kerülvén végre valahára a sor, a systematica deputatio munkálatai szőnyegre jöttek.

Tizennégy tárgyról készült vala munkálat, melyek lényegesebbjei: az urbéri, adóügyi, ujonczozási, katonatartási, Erdély czélszerűbb politikai felosztásáról s a szóbeli perfolyam behozataláról szóló munkálatok valának. Mint ezekből láthatni, még mind a sérelmi téren járt a törvényhozás, korszerű reformoknak, melyek Magyarországon már előtérbe nyomultak vala, itt még nyoma is alig észrevehető. Anyagi érdekeink rendezésével még senki se kívánt foglalkozni.

A gyűlés főtárgya, az urbér elővételvén, mindjárt kezdetben, azon nehézség merült fel, hogy egy rész semmi urbért sem akart; a más rész engedni kívánt az idő kívánalmainak, a jobbágyság sorsát szívesen kívánta rendezni; a harmadik rész pedig belátva, hogy ezen intézmény már túlélte magát, a kérdést örök váltság útján kívánta volna megoldani. A né-

zetek e különbözősége mellé járult azon, a kormányzat által görditett akadály, hogy az ezt tárgyazó munkálat sajtó alá csak most adatott; a kinyomtatás és a megyékkeli közlés idejére az országgyűlés, három hónapra elnapoltatt.

Ez idő alatt az ellenvélemény a megyéken hatalmas támaszt kapott. Bár a hirlapok keményen dolgoztak, a megyék a maradó párt által oda lönek hangolva, hogy míg Magyarország legtöbb vidékein egy jobbágy-állomány 24, s több helyen 50 holdig is felment: itt Közép-Szolnok 6, Alsó-Fejér 5 holdban kivánta megalapíttatni. Idejárult az, hogy az urbér behozatalát már maga a munkálat, a földfelmérésétől, a majorsági és jobbágy földek elkülönítésétől, a kir. haszonvételek arányosításától tette függővé, melyeknek végrehajtására, mint számiták egy századnegyed kellett volna.

A maradók pártja ezen szélsőségben élt, míg a tulzók, a másik szélsőségre, az örökváltság általi kibontakozásra vetették át magokat, mi a jobbágy-állományok tisztázása nélkül szintén nem volt képzelhető, így csak a maradó párt malmára dolgoztak. A mérsékeltbb ellenzék tehát arra munkált, hogy legyen végcél az örökváltság, de átmenti eszköznek az urbért fogadják el.

Igy nyílt meg 1847. jan. 4-én az urbér feletti tanácskozás. Az indítványt b. Kemény Dénes tette, mi abból állott, hogy a systh. deputatio dolgozzék egy törvényjavaslatot, mely az urbért átmenti stadiumnak tekintvén, az örökváltság mikénti módja felől adjon javaslatot; addig is az urbér tárgyalásához fogjanak hozzá, s annak életbe léptetését ne tegyék az agrariiai viszonyok rendezésétől függővé.

Ezen indítvány elfogadtatván, a syst. deputatio munkálata vita alá került. Három főkérdés körül forgott az: mi az urbériség? miként osztassák fel az az urbéresek között? s mit tartozzanak azokért szolgálni? A tanácskozás megkezdődött, b. Kemény Dénes, szónoki tehetségének minden hatalmát ráfordítá, hogy a munkálat a kor kívánatának megfelelően: de bár a syst. deputatio munkálata se volt bőkezű, alig maradt pont, melyet a kormánypárt ne módosított volna; mignem b. Kemény Dénes nem kívánván a felelőségben a jövő kor előtt osztozni, követségeről lemondott. A küzdelmet Zeyk Károly

és József, Véér Farkas s mások folytaták, de azért a többség folyvást győzelemben állt.

Hogy többet ne emlitsünk, az urbériség alapjául az 1819-i összeírás vétetett, melyről tudva volt, hogy meglehetősen hiányos; s minthogy azóta több urbériség behuzatott, a jobbágyságra tétetett át annak bebizonyítása, hogy mit birt az összeíráskor; míg ellenben az ellenzék azt kívánta volna, hogy mind az urbériségnek tekintessék, mit jelenleg bir, s miről bebizonyítja, hogy 19-ben birta. E mellett oly urbéri-állomány szabatott ki, mely a nép reményeit ki nem elégítette volna, – min az által kívántak segíteni, hogy az állományon feljül eső földek bevonását hét év multára határozták, mit az udvar 12 évre hosszabbított.

Elég, hogy a törvény létrejött. A többség győzelemben állt, az ellenzéknek nem maradt egyéb tér, mint óvással felelni reá: ilyet nyujtottak be Kolozsmegye, ilyet egy mást Alsó-Fejérmegye követei; hogy többen nem nyujtottak, abban leli magyarázatát, mert megyéiktől kapott utasításaik kezöket megköték. E törvény ellenében a legméltóbb kritikát azonban, a haza méltó fájdalmára elhunyt idősb gr. Bethlen János, a 34-ki ellenzék vezére szolgáltatta ki. Midőn a törvényt átmenni látta, falusi jószágáról bejöve, az országgyűlésen megjelent, a többség vivmányát mély fájdalommal rosszalá, s a háromszor szentnek nevezett nép nevében ezen urbér ellen óvást jelentett, s azzal a gyűlést elhagyá. Óvását gr. Teleki Domokos, id. gr. Bethlen Sándor, gr. Rhédei János, gr. Gyulay Lajos, gr. Mikes János, ifj. gr. Bethlen Pál, b. Kemény Domokos kir. hivatalosak szintén aláírták.

Igy végződött e hongyülés el, 1847. nov. 10-én.

Igy nyilt meg a posoni országgyűlés, nov. 7-én, melynek vezérlete csakhamar Kossuth, Pestmegye követe kezébe esett.

S bekövetkeztek a 48-ki események.